

Sygn. akt III CSK 169/09

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 marca 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Stanisław Dąbrowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Dariusz Dończyk

SSN Marek Sychowicz

w sprawie z powództwa E. S.
przeciwko Skarbowi Państwa – Wojewodzie X
o ustalenie prawa własności,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 19 marca 2010 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 10 grudnia 2008 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i zmienia wyrok Sądu Okręgowego w K. z dnia 12 czerwca 2008 r., sygn. akt I C (...) w ten sposób, że powództwo oddala;
nie obciąża powoda kosztami procesu.**

Uzasadnienie

Powód E. S. w dniu 4 grudnia 2007 r. wniósł pozew przeciwko Skarbowi Państwa Wojewodzie X o ustalenie, że jego ojciec A. S. był właścicielem, szczegółowo opisanych nieruchomości, tworzących majątki o nazwach K.(...) i F.(...), zaś matka H. A. z domu N. była właścicielką nieruchomości w N. Interes prawny w ustaleniu majątku rodziców powód uzasadniał tym, że jako jedyny ich spadkobierca chce dochodzić rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza granicami Polski.

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 12 czerwca 2008 r. uwzględnił powództwo w całości. Apelację pozwanego Skarbu Państwa od tego orzeczenia Sąd Apelacyjny oddalił wyrokiem z dnia 10 grudnia 2008 r.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego strona pozwana zarzuciła naruszenie przepisów postępowania, które miało istotny wpływ na wynik sprawy, a mianowicie:

art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 1 k.p.c. w zw. z art. 1 i 2 k.p.c., art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c. oraz art. 1 ust. 1, art. 5, art. 7, art. 9, art. 20 i art. 27 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 169, poz. 1418 ze zm.) – poprzez nieuwzględnienie z urzędu nieważności postępowania i poprzez uznanie, iż dopuszczalna jest w niniejszej sprawie droga sądowa,

art. 36 umowy z dnia 26 października 1994 r. zawartej pomiędzy Rzeczypospolitą Polską a Białorusią o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych (Dz. U. z 1995 r. Nr 127, poz. 619) w zw. z art. 1099 k.p.c. poprzez uznanie, że w niniejszej sprawie istnieje jurysdykcja krajowa. W skardze kasacyjnej podniesiono także zarzut naruszenia prawa materialnego poprzez błędną wykładnię art. 189 k.p.c., polegającą na przyjęciu, że powodowi przysługiwał w niniejszej sprawie interes prawny w ustaleniu, że jego poprzednicy prawni w związku z II Wojną Światową pozostawili poza obecnymi granicami kraju majątek, podczas gdy swoje uprawnienie powód mógł zrealizować na drodze postępowania pozasądowego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nieruchomości, których ustalenia prawa własności dotyczy żądanie pozwu, położone są obecnie w granicach Białorusi. Polskę i Białoruś wiąże umowa z dnia 26 października 1994 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych (Dz. U. z 1995 r. Nr 128, poz. 619). Zgodnie z art.

36 tej umowy do stosunków prawnych dotyczących nieruchomości właściwe są prawo i organy tej umawiającej się strony, na której terytorium nieruchomość jest położona. Wypada zauważyć, że nawet gdyby nie było dwustronnej umowy z Białorusią, zachodziłby brak jurysdykcji krajowej w sprawie o ustalenie własności nieruchomości położonej na Białorusi, gdyż stosownie do art. 1102 § 2 k.p.c., obowiązującego w chwili wydania zaskarżonego wyroku, rozpoznaniu przez sądy polskie nie podlegały sprawy o prawa rzeczowe na nieruchomości położonej za granicą. Jednakże, żądanie pozwu dotyczy ustalenia prawa własności przysługującego w czasie, gdy nieruchomości znajdowały się na obszarze Państwa Polskiego. Powód nie wywodzi żadnych skutków prawnych dotyczących tych nieruchomości po ich przejściu pod jurysdykcję Białorusi, jego celem jest uzyskanie rekompensaty za utracone nieruchomości od polskiego Skarbu Państwa. Z tego względu art. 36 umowy pomiędzy Polską i Białorusią z dnia 26 października 1994 r. nie może mieć w sprawie zastosowania i nie jest trafny zarzut naruszenia przez Sąd Apelacyjny tego przepisu umowy przez przyjęcie, że sprawa należy do jurysdykcji krajowej.

Niezasadny jest także zarzut niedopuszczalności drogi sądowej i w związku z tym nieważności postępowania. Nie ulega wątpliwości, że spór o to czy poprzednikom prawnym powoda przysługiwało prawo własności do nieruchomości pozostawionej w związku z wojną poza obecnymi granicami państwa jest sporem cywilnoprawnym. W sprawie chodzi nie tylko o przesądzenie samego faktu pozostawienia mienia poza obecnym obszarem państwa polskiego, lecz również o ustalenie, że w stosunku do tego mienia służyło poprzednikom prawnym powoda prawo własności. Zatem, niniejsza sprawa jest sprawą ze stosunków z zakresu prawa cywilnego w rozumieniu art. 1 k.p.c. W myśl art. 2 § 3 k.p.c. nie są rozpoznawane w postępowaniu sądowym sprawy cywilne, jeżeli przepisy szczególne przekazują je do właściwości innych organów. Zarzuty skargi kasacyjnej dotyczą tej negatywnej przesłanki ustalenia dopuszczalności drogi sądowej i koncentrują się na zagadnieniu czy art. 1 ust. 1, art. 5, art. 7, art. 9, art. 20 i art. 27 ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej należą do przepisów szczególnych, o których mowa w art. 2 § 3 k.p.c. Otóż, wszystkie przytoczone w skardze kasacyjnej przepisy ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. dotyczą dochodzenia świadczeń od Skarbu Państwa na rzecz osób, które na skutek okoliczności związanych z wojną rozpoczętą w 1939 r., były zmuszone opuścić byłe terytorium Polski. Żądanie świadczenia ma charakter jakościowo odmienny od żądania ustalenia prawa, nawet

jeżeli istnienie tego prawa jest przesłanką świadczenia. Biorąc nadto pod uwagę, że art. 2 k.p.c. posługuje się konstrukcją ustawowego domniemania drogi sądowej do rozpoznawania sprawy cywilnej nie można zgodzić się ze stanowiskiem strony skarżącej, że droga sądowa jest wyłączona przy rozpoznawaniu spraw o ustalenie prawa własności do nieruchomości pozostawionej poza obecnymi granicami Państwa Polskiego.

Wedle art. 189 k.p.c. konieczną przesłanką skuteczności powództwa o ustalenie, jest istnienie interesu prawnego powoda w ustaleniu. Z reguły interes ten istnieje wówczas, gdy powód z usprawiedliwionych przyczyn znajduje się w niepewnej sytuacji prawnej albo kiedy jego sfera prawna jest zagrożona lub naruszona, a on nie ma innych środków jej ochrony (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 15 października 2000 r., IV CKN 205/00, z dnia 8 maja 2000 r., V CKN 219/00 oraz z dnia 27 stycznia 2004 r., II CK 387/02, niepubl.).

Istnienie interesu prawnego podlega ocenie w każdej sprawie o ustalenie na podstawie jej konkretnych okoliczności faktycznych. W niniejszej sprawie powód wskazał, że swój interes prawny w ustaleniu prawa własności rodziców upatruje w tym, że jako ich jedyny spadkobierca chce dochodzić roszczeń z tytułu prawa do rekompensaty za mienie pozostawione za granicą. Sąd drugiej instancji podzielił argumentację powoda.

Pod rządem ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz.U. Nr 22, poz. 99 ze zm.) i rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 września 1985 r. w sprawie zaliczenia wartości mienia nieruchomego pozostawionego za granicą na poczet opłat za użytkowanie wieczyste lub na pokrycie ceny sprzedaży działki budowlanej i położonych na niej budynków (Dz. U. Nr 47, poz. 1244 ze zm.), poczynając od uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 1987 r. III CZP 68/87, OSNCP nr 6 z 1988 r. poz. 74, w judykaturze przyjmowano interes prawny w wytoczeniu powództwa o ustalenie pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami państwa jako oczywisty i nie wymagający bliższego uzasadnienia. Tendencja ta utrzymywała się po wejściu w życie ustawy z dnia 12 grudnia 2003 r. o zaliczaniu na poczet ceny sprzedaży albo opłat z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości Skarbu Państwa wartości nieruchomości pozostawionych poza obecnymi granicami państwa polskiego (Dz. U. Nr 6, poz. 39). Jak się wydaje na tak liberalny kierunek orzecznictwa w zakresie przyjmowania interesu prawnego decydujący wpływ miało przekonanie, że proces sądowy daje pełniejsze

możliwości dowodowe niż postępowanie administracyjne. Pogląd taki usprawiedliwiony był tym, że § 5 ust. 1 i 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 września 1985 r. początkowo wprowadzała w postępowaniu administracyjnym ograniczenia dowodowe. Także w art. 5 ust. 2 ustawy z dnia 12 grudnia 2003 r. wymieniono zamkniętą listę środków dowodowych.

Sytuacja diametralnie zmieniła się po wejściu w życie ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Artykuł 6 ust. 4 tej ustawy jednoznacznie przewiduje, że w postępowaniu zmierzającym do potwierdzenia prawa do rekompensaty obowiązuje zasada otwartej listy środków dowodowych. Co więcej, ustawa zawiera rozwiązania, które pozwalają przeprowadzić pewne dowody w sposób łatwiejszy, niż w postępowaniu cywilnym, np. dowód ze świadków może być przeprowadzony nie tylko przez złożenie zeznań bezpośrednio przed organem prowadzącym postępowanie, ale także w drodze oświadczenia złożonego przed notariuszem lub w polskiej placówce konsularnej w kraju zamieszkania świadka.

Udzielenie pomocy w przygotowaniu dowodów dla potrzeb postępowania administracyjnego nie jest rolą sądów. Należy więc przyjąć, że od czasu wejścia w życie wyżej wymienionej ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. zamiar dochodzenia w postępowaniu administracyjnym roszczeń na podstawie przepisów tej ustawy nie uzasadnia interesu prawnego do wytoczenia powództwa o ustalenie, że powód poza obecnymi granicami państwa pozostawił nieruchomość do których jemu samemu bądź jego poprzednikom przysługiwało prawo własności. Innego interesu prawnego powód w tej sprawie nie wskazał.

Zatem trafny jest zarzut skargi kasacyjnej co do naruszenia art. 189 k.p.c. przez nieuwzględnienie braku interesu prawnego powoda. Interes prawny powoda jest przesłanką materialnoprawną powództwa o ustalenie. Omawiany zarzut skargi kasacyjnej dotyczy więc podstawy naruszenia prawa materialnego. Umożliwia to stosownie art. 398¹⁶ k.p.c. uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co istoty sprawy.

Z powyższych względów na mocy art. 398¹⁶ k.p.c. Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji wyroku. Mając na względzie charakter sprawy i sytuację majątkową powoda na podstawie art. 102 k.p.c. nie obciążono go kosztami procesu.